

Bibliotečka saradnja i razmena publikacija – doprinos procesu pomirenja na prostorima nekadašnje Jugoslavije

Ivana Nikolić

Narodna biblioteka Srbije, Beograd, Srbija

Kada sam od organizatora pre mesec dana dobila poziv za učešće na Drugom međunarodnom susretu bibliotekara-slavista, usled mnoštva bibliotečkih poslova stavljena sam pred dilemu – da li ići na skup ili ne. Oduvek sam smatrala da je potrebno ostaviti neku istoriografsku zabeležku o našem zajedničkom poslu kome smo posvećeni, o uzajamnom poverenju i pomaganju, o poslovnom razumevanju i ljudskoj solidarnosti, o svemu što smo proteklih godina činili za našu bibliotečku struku, za naše biblioteke i korisnike. U želji da ostavim takvu zabeležku odlučila sam da napišem ovaj rad i da ga izložim na ovom skupu.

Kako smo to mi, bibliotekari, doprineli i kako i dalje doprinosimo procesima saznavanja istine i uspostavljanja poverenja i pomirenja na prostorima nekadašnje Jugoslavije? Rekla bih na dva načina – prvo uspostavljanjem ratom prekinute stručne saradnje, i drugo, kompletiranjem fondova naših biblioteka.

U prvom delu našeg izlaganja bavićemo se procesom uspostavljanja ratom prekinutih

odnosa, prvo kroz neformalne, profesionalne i prijateljske kontakte, a potom i potpisivanjem zvaničnih sporazuma o saradnji.

Rat je, osim najtragičnijih gubitaka ljudskih života i strašnih materijalnih razaranja, prekinuo i kulturnu saradnju. U našoj bibliotečkoj delatnosti došlo je do potpunog prekida saradnje, prestalo je da funkcioniše dostavljanje obaveznog primerka, kao i svi drugi profesionalni kontakti. U Narodnoj biblioteci Srbije smo i dalje prikupljali i deponovali obavezni primerak za nacionalne biblioteke u Skoplju, Zagrebu, Sarajevu i Ljubljani, nadajući se što skorijem završetku rata, obnavljanju saradnje i mogućnosti da prikupljene publikacije pošaljemo pomenutim bibliotekama. Kako je rat, nažalost, dugo trajao, a deponovani obavezni primerak zauzeo doslovno sve slobodne prostore Narodne biblioteke Srbije, Ministarstvo kulture Republike Srbije donelo je 1998. godine odluku o raspodeli: jedan deponovani obavezni primerak ostaje Narodnoj biblioteci Srbije (u daljem tekstu NBS) kao dopuna fonda, drugi se

daje Odeljenju razmene NBS radi slanja inostranim bibliotekama, treći se poklanja Biblioteci grada Beograda, a četvrti se u celosti šalje Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci u Banjaluci (u daljem tekstu NUB Banjaluka). Slanje obaveznog primerka između NBS i banjalučke biblioteke trajalo je sve do "Odluke o preusmeravanju obaveznog primerka", potpisane 27. decembra 2002. godine, po kojoj od 1. januara 2003. godine biblioteke prelaze na selektivno slanje publikacija putem razmene. U periodu od 2003. do kraja 2005. godine NUB Banjaluka je u NBS razmenom poslala 1.147 publikacija i redovno šalje 84 naslova periodike, a od NBS je dobila 11.168 knjiga i redovno dobija 62 naslova periodike. Ova razlika proizilazi iz znatno obimnije izdavačke produkcije u Srbiji i s rnoj Gori, kao i iz specijalnih veza Srbije i s rne Gore sa Republikom Srpskom.

Prvi poratni kontakti srpskih i slovenačkih bibliotekara i programera odvijaju se u oblasti unapređenja s OBISS programa – 1998. godine Biblioteka Matice srpske i Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut, a 2001. godine i Narodna biblioteka Srbije i Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković", napuštaju staru verziju programa s OBISS na VAX platformi, i uz saradnji sa IZUM-om iz Maribora, instaliraju s OBISS programsku opremu sa ALPHA serverima. Bila je to početna faza za formiranje uzajamnog kataloga, spajanjem na istoj platformi lokalnih kataloga ove četiri biblioteke u Srbiji. Na dan 17. februara 2003. godine, uspostavljen je sistem uzajamne katalogizacije u Srbiji, kao prva faza realizacije projekta "Virtuelna biblioteka Srbije", tako što je IZUM formirao uzajamni katalog i instalirao softverski modul uzajamne katalogizacije, pored već postojećih.

Formiranje uzajamnog kataloga je obavljeno objedinjavanjem elektronskih katalogskih baza Biblioteke Matice srpske, Narodne biblioteke Srbije, Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković" i Jugoslovenskog bibliografsko-informacijskog instituta. Na samom početku, uzajamni katalog je imao oko 1.300.000 zapisa, a u ovom trenutku, srpski uzajamni katalog s OBIB.SR broji nešto manje od 1.700.000 zapisa. U sistemu radi 47 biblioteka, aktivnih članica sistema, a petnaestak biblioteka su u pripremljivoj fazi za uključivanje.

Prvi poratni kontakti između bibliotekara sa prostora nekadašnje Jugoslavije odvijali su se ili na međunarodnim stručnim skupovima, prvo u evropskim zemljama a potom i u regionu, ili u okviru projekata organizovanih od strane evropskih strukovnih, vladinih i nevladinih organizacija. U septembru 2001. godine u Sloveniji je organizovan kurs "Obuka predavača za kontinuirano stručno obrazovanje", kao deo projekta "Mreža trening centara za kontinuirano stručno obrazovanje". Na ovom kursu, po prvi put posle rata i na jednom od prostora nekadašnje Jugoslavije, zajedno su učestvovali bibliotekari iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i s rne Gore. Posle toga, osnovan je i Obrazovni centar u Narodnoj biblioteci Srbije, a finansirani su i kursevi za bibliotekare u Srbiji, naš domaći projekat "Škola Biblioteka+" i obuka stručnjaka NBS na različitim kursovima u Budimpešti, Londonu, Pragu. Sve to je bio deo velikog projekta "Mreža centara za kontinuirano stručno obrazovanje u Jugoistočnoj Evropi" koji je finansirao Fond za otvoreno društvo.

Od 5. do 8. decembra 2001. godine, u Narodnoj biblioteci Srbije održan je "Drugi

skup bibliotekara balkanskih zemalja” sa temom “Saradnja, obrazovanje, kvalitet”, i na tom skupu su učestvovali kolege iz celog regiona. Bila je to nova prilika da se na istom mestu susretnu i o stručnim pitanjima razgovaraju desetine bibliotekara sa prostora nekadašnje Jugoslavije. U Sofiji, novembra 2002. godine, direktori nacionalnih biblioteka Jugoistočne Evrope potpisali su ugovor o saradnji nacionalnih biblioteka regiona (među potpisnicima su Srbija i s rna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Bugarska, Albanija, Grčka, Turska, Rumunija). Tom prilikom je dogovoreno da se slični sastanci održavaju svake godine u okviru šire organizacije (s ENL – Konferencije direktora nacionalnih biblioteka Evrope), a pokrenute su i inicijative za osnivanje Balkanske bibliotečke asocijacije i za izradu “Balkanske bibliografije 1985-2002”. U Narodnoj biblioteci Srbije su gostovali predavači iz Narodne in univerzitetne knjižnice u Ljubljani sa temama “Retrospektivna konverzija kataloga” i “Evropski projekti za biblioteke” (2002. godine), kao i “Merenje uspešnosti rada biblioteka” i “Evaluacija i statistički pokazatelji” (2003. godine), i na neke od tih kurseva dolazile su i kolege iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske. U Zagrebu je 2002. godine, u organizaciji Gete Instituta i Francuskog kulturnog centra, održan skup “Narodne biblioteke u 21. veku”. Na skupu je učestvovalo 14 bibliotekara iz Srbije – bio je to prvi posleratni dolazak bibliotekara iz Srbije na neki stručni skup u Hrvatskoj. Bila je to, takođe, i prilika da se susretnu i razmene iskustva i sa prisutnim kolegama iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Slovenije, Hrvatske. Od 24. do 27. septembra 2003. godine u Narodnoj biblioteci Srbije je održan Međunarodni

naučni skup “Intelektualna sloboda i savremene biblioteke” na kome učestvuju bibliotekari iz 17 zemalja, uključujući i kolege iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Slovenije...

Projekat Bibliodyssey, “Unapređenje tržišta knjige Srbije i s rne Gore” , započet 2003. godine, organizovan i finansiran od Holandskog ministarstva za inostrane poslove, Ministarstva za kulturu Republike Srbije i još nekoliko nevladinih organizacija, a koordiniran od Narodne biblioteke Srbije, podrazumeva i stalnu saradnju sa izdavačima, knjižarama, distributerima i bibliotekama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Od 8. do 10. oktobra 2004. godine, u Narodnoj biblioteci Srbije je održan Međunarodni skup “Ekonomska uloga biblioteka u savremenom društvu” na kome učestvuju i kolege iz Bosne i Hercegovine, Makedonije...

Pregledom međunarodne saradnje Narodne biblioteke Srbije u periodu od 2002. do 2005. godine, dolazimo do podataka o pojedinačnim službenim putovanjima stručnjaka Narodne biblioteke Srbije u novonastale susedne zemlje, kao i o stručnim posetama kolega iz tih zemalja Narodnoj biblioteci. Te su službene posete ostvarivane sa ciljem uspostavljanja saradnje, edukacije, razmene iskustava i rešavanja stručnih pitanja. U ovom periodu stručnjaci NBS su u 30 navrata išli u službene posete bibliotekama u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji, a bibliotekari iz ovih zemalja su 38 puta posetili NBS. Od 9. do 11. novembru 2004. godine 30 bibliotekara iz Srbije, uključujući pet iz NBS, boravi na Konferenciji s OBISS 2004 u Sloveniji. Na s OBISS konferenciji 2005, održanoj od 8.

do 11. novembra 2005. godine u Sloveniji, prisutno je 30 bibliotekara iz Srbije, a među njima deset iz NBS.

Prve poratne kontakte u razmeni publikacija, i to sopstvenih izdanja, Narodna biblioteka Srbije je uspostavila 1998. godine sa Slovenskom akademijom znanosti in umetnosti u Ljubljani.

Potom se, 1999. godine, umesto nekadašnjeg obaveznog primerka, uspostavlja razmena sa Narodnom i univerzitetskom bibliotekom "Kliment Ohridski" u Skoplju (u daljem tekstu NUB Skoplje). Te godine kolege iz NUB Skoplje dostavljaju NBS spiskove najpotrebnijih knjiga objavljenih u Srbiji, prvenstveno kapitalnih izdanja iz oblasti društvenih nauka i univerzitetskih udžbenika. Te knjige se izdvajaju iz obaveznog primerka datog Odeljenju razmene NBS i šalju skopskoj biblioteci u razmenu. U periodu od 1999. do 2005. godine NBS je u NUB Skoplje poslala 1.510 knjiga i kontinuirano šalje 19 naslova periodike, a iz NUB Skoplje je dobila 1.101 knjigu i dobija 30 naslova periodike. Sporazum o saradnji između NBS i NUB Skoplje potpisan je 27. avgusta 2003. godine.

Potom su u oktobru 2000. godine, dve koleginice iz Odeljenja razmene Narodne in univerzitetne knjižnice u Ljubljani (u daljem tekstu NUK Ljubljana) posetile Narodnu biblioteku Srbije, i dogovoreni su principi razmene publikacija između ove dve biblioteke. U periodu 2001. do 2005. godine NBS je u NUK Ljubljana poslala 554 knjige i kontinuirano šalje 4 naslova periodike, a od NUK je u razmenu dobila 227 knjiga i redovno dobija 26 naslova periodike. Sporazum o saradnji između NBS i NUK Ljubljana potpisan je 26. maja 2005. godine.

Prvi kontakti sa Narodnom i univerzitetskom bibliotekom u Sarajevu (u daljem tekstu NUB Sarajevo) ostvareni su tokom Drugog skupa bibliotekara balkanskih zemalja, održanog u Beogradu, u NBS, u decembru 2001. godine. Na skupu je učestvovala i zamenik direktora NUB Sarajevo, te je tom prilikom došlo do susreta sa bibliotekarom Odeljenja razmene NBS i razgovora o nedostatku stručne literature neophodne za rad kolega u sarajevskoj biblioteci. Odmah smo ponudili da iz NBS pošaljemo u razmenu sva naša stručna izdanja, kao i ona sopstvena izdanja koja odgovaraju profilu fonda NUB Sarajevo. Usledili su potom i precizni dogovori kolega iz akvizicija obe biblioteke o uzajamnoj razmeni serbiske i bosniake. U periodu od 2001. do 2005. godine Narodna biblioteka Srbije je u Narodnu i univerzitetsku biblioteku u Sarajevu poslala u razmenu 1289 knjiga i kontinuirano šalje 9 naslova periodike, a od NUB je dobila 345 knjiga i redovno dobija 4 naslova periodike. Takođe, u želji da pomognu obnovu uništenog fonda biblioteke u Sarajevu, stručnjaci NBS u duplikatima redovno prate i izdvajaju bosniaku, te su u ovom periodu sarajevskoj biblioteci na poklon poslate 852 knjige i 215 svezaka periodike, bosniake. Posebna donacija je iznosila 186 knjiga iz najnovije izdavačke produkcije u Srbiji i s rnoj Gori, a prema izboru koleginice koja vodi nabavku publikacija u sarajevskoj biblioteci. Sporazum o saradnji NBS i NUB Sarajevo potpisan je 22. juna 2004. godine.

Prva poratna saradnja i razmena publikacija sa bibliotekama u Republici Hrvatskoj započeta je 2002. godine sa Središnjom bibliotekom Srba u Republici Hrvatskoj (pri Srpskom kulturnom društvu "Prosvjeta")

u Zagrebu. Razmena publikacija sa Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom u Zagrebu (u daljem tekstu NSB Zagreb) započeta je 2003. godine. Od tada do 2005. godine, NBS je u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku poslala 375 publikacija, a od NSB Zagreb u razmenu dobila 74. Sporazum o saradnji NBS i NSB Zagreb potpisan je 28. juna 2002. godine.

Prošlogodišnji, Prvi susret bibliotekara slavista u Sarajevu, zaslužan je za uspostavljenju saradnju između Narodne biblioteke Srbije i Bošnjačkog instituta – fondacija Adil Zulfikarpašić u Sarajevu, jer je tada došlo do prvih susreta i razgovora, i pri tom je dogovorena razmena publikacija, i to stručne bibliotekarske literature, serbiske i bosnijske. Od Bošnjačkog instituta NBS je 2005. godine u razmenu dobila 31 knjigu, a Institutu je poslala 105. Prošlogodišnji skup u Sarajevu doneo je i saradnju NBS i Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, preciznije njegovog Bibliotečko-informacionog centra, u razmeni sopstvenih izdanja i stručne bibliotekarske literature. Tokom 2005. godine uspostavljena je i razmena knjiga između Narodne biblioteke Srbije i knjižarske kuće University Press u Sarajevu. NBS u razmenu šalje sopstvena izdanja, a University Press nabavlja i šalje serbiku u NBS.

Osim navedene saradnje u okviru međubibliotečke razmene publikacija, Narodna biblioteka Srbije slanjem knjiga na poklon pomaže rad nekoliko biblioteka u Hrvatskoj i Sloveniji. Već 1998. godine uspostavljena je saradnja sa Filozofskim fakultetom, Odsekom za slovenske jezike i književnost u Ljubljani. S obzirom da se na Odseku izučavaju srpski jezik i književnost, Narodna biblioteka je od 1998. do 2005. godine

Biblioteci Odseka poslala na poklon 783 knjige. Godine 2003. započinje saradnja Narodne biblioteke Srbije sa Filozofskim fakultetom, Odsjekom za slavenske jezike i književnosti u Zagrebu, na kome se izučavaju srpski jezik, književnost i kultura. Biblioteci Odseka Narodna biblioteka je u periodu od 2003. do 2005. godine poslala na poklon 1436 knjiga. Potom je, 2004. godine, Narodna biblioteka Srbije poklonjenim knjigama pomogla otvaranje Biblioteke pri Generalnom konzulatu Srbije i s rne Gore u Vukovaru i, te iste godine, darivala knjigama Gimnaziju u Vukovaru. U toku 2005. godine Narodna biblioteka Srbije je poklonjenim knjigama pomogla osnivanje biblioteke pri Kulturnom društvu "Mihajlo Pupin" u Ljubljani, i poklonom u knjigama značajno obogatila Biblioteku "Dositej" pri Srpskom kulturnom društvu "Prosvjeta" u Rijeci. Od prošle godine, pomoć u knjigama dobijaju i Knjižnica i čitaonica u Dvoru i Biblioteka u Kneževim Vinogradima (Republika Hrvatska). Sve navedene biblioteke će i ubuduće dobijati knjige na poklon od Narodne biblioteke Srbije.

Iz ovog kratkog pregleda saradnje u poratnim godinama jasno se uočava sledeće – prvi profesionalni kontakti počeli su u svim slučajevima, izuzev u slučaju sa Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom u Zagrebu, znatno pre potpisivanja zvaničnih sporazuma o saradnji. To se i moglo očekivati s obzirom na prethodnu, uhodanu saradnju i izgrađene kolegijane odnose u periodu nekadašnje zajedničke države. Ova činjenica jasno govori da su bibliotekari među prvima, svojim stručnim i ličnim inicijativama, započeli poratnu saradnju na prostorima bivše Jugoslavije. I ne samo da su je započeli nego su i u prvim, oprez-

nim kontaktima, pokušavali da obnove nekadašnje poverenje i dogovore nove principe saradnje, trudeći se da jedni drugima ne nameću nacionalne, političke ili lične stavove i da ničim ne povrede drugu, partnersku stranu. Kada je u pitanju razmena publikacija, po pravilu se počinjalo sa onom vrstom publikacija koja nam je svima zajednička i neophodna, i najmanje podložna političkim konotacijama – sa stručnom bibliotekarskom literaturom i sopstvenim bibliotečkim izdanjima. Proširivanju tematskog kruga publikacija koje se šalju u razmenu prethodila su oprezna, stručna pitanja, a u želji da se jasno preciziraju kriterijumi u izboru i slanju publikacija, i tako izbegnu nesporazumi, negativne političke konotacije i narušavanje tek uspostavljenog profesionalnog poverenja. U tim prvim mesecima obnovljene saradnje pitali smo jedni druge o oblastima i tematici publikacija koje prikupljamo za fondove naših biblioteka, o autorima i njihovoj nacionalnosti, o jezicima i pismima na kojima je publikacija objavljena. Sećamo se nekih od tih pitanja koja su u početku razmenjivana između bibliotekara u Beogradu, Banja Luci, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i Skoplju – želite li da za vašu biblioteku prvenstveno kupujemo i iz duplikata u razmenu šaljemo patriotiku vaše zemlje objavljenu u ratnom periodu, želite li da za vas biramo i automatski šaljemo i najznačajnija dela iz tekuće izdavačke produkcije u našoj zemlji, želite li samo latinična izdanja ili u obzir dolaze i ćirilčna, da li želite da vam u razmenu šaljemo i publikacije koje su ostrašćenog, nacionalističkog sadržaja a odnose se na protekli rat i spadaju u patriotiku vaše zemlje... Bila su to pitanja na koja smo dobijali ne samo precizne i stručne odgo-

vore, nego, kroz njih, i sve jasniji ljudski lik kolega koji su na njih odgovarali. Tako se vrlo brzo, već u prvim mesecima saradnje, uz stručne kriterijume gradio i odnos poverenja, saradnje, kolegijalnosti i prijateljstva.

Išavši ispred zvaničnih, međudržavnih i bibliotečkih sporazuma o saradnji, odvažno stavljajući svoje stručne i profesionalne kriterijume iznad svih nacionalnih i političkih podela, bibliotekari pomenutih biblioteka u novim državama nekadašnje Jugoslavije jasno su pokazali kako se poštovanjem stručnih kriterijuma prevazilaze poratne tenzije, ponovo uspostavlja narušeno poverenje i doprinosi pomirenju na ovim prostorima. Takav profesionalni i ljudski odnos čini čast našoj struci, raduje nas i ohrabruje u našoj daljoj saradnji i zajedničkim projektima

Osim stručnom saradnjom i ličnim kontaktima, bibliotekari znatno doprinose saznavanju istine i procesu pomirenja i svojim aktivnostima na odбору i prikupljanju publikacija sa prostora nekadašnje Jugoslavije za fondove svojih biblioteka. Ako se za bibliotečku saradnju i lične kontakte može reći da, na neki način, ostaju u okviru našeg bibliotečkog esnafa, nabavkom publikacija prema tačno profilisanim i stručnim kriterijumima bibliotekari omogućavaju vrlo širokom krugu korisnika, čitalaca i istraživača da učestvuju i daju svoj doprinos u pomenutim procesima.

Posebno osetljivo pitanje za bibliotekare akvizicije jeste nabavka za sopstveni fond ili slanje u razmenu publikacija koje se odnose na ratna dešavanja na prostorima nekadašnje Jugoslavije, kao i onih publikacija koje predstavljaju patriotiku naših zemalja. Ukoliko se pri nabavci i razmeni

tih publikacija ne pridržavaju čisto stručnih principa, bibliotekari akvizicije mogu biti dovedeni u neugodne situacije i izloženi pritiscima i domaće i inostrane javnosti. Pitanja tipa “zašto je za fond naše biblioteke poručena knjiga iz inostranstva sa nacionalističkim sadržajem i optužbama protiv naše zemlje” ili “zašto je u inostranu biblioteku poslata publikacija koja u lošem svetlu predstavlja politiku i događaje u našoj zemlji”, mogu se izbeći doslednom primenom tri osnovna stručna kriterijuma:

1. poštovanjem profila fonda i nabavne politike svoje biblioteke;
2. nabavkom za sopstveni fond i slanjem u razmenu drugoj biblioteci svih potrebnih publikacija, bez obzira na nacionalne, političke i ideološke odrednice tih publikacija;
3. potpunom dostupnošću ove građe i

slobodnim protokom informacija između samih biblioteka i između biblioteka i njihovih korisnika, kako u zemlji, tako i u inostranstvu.

Nabavka celokupnog bibliotečkog materijala koji se odnosi na rat na prostorima nekadašnje Jugoslavije i njegova potpuna dostupnost svim korisnicima, jesu profesionalni zadaci koji se postavljaju pred bibliotekare akvizicije, a njihovo dosledno obavljanje istovremeno je i doprinos bibliotekara istraživanjima i utvrđivanju istine o događajima na prostorima nekadašnje Jugoslavije.

Tako se bibliotekari svojom saradnjom, vrlo dobrim profesionalnim i ličnim kontaktima, stručnom popunom fondova i razmenom publikacija uključuju i u procese uspostavljanja poverenja i pomirenja na ovim prostorima.